

**TURLI TASHKILOTLARDA MOLİYAVIY MENEJMENT
XIZMATLARINI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

**Termiz iqtisodiyot va servis universiteti.
Buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi 4-bosqich talabasi.
Shukurova Xayriniso Zokir qizi**

Annotatsiya: Ushbu maqola turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Moliyaviy menejment tashkilot faoliyatining samaradorligini oshirish, resurslarni optimal taqsimlash va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada turli turdagi tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarining struktura va funksional xususiyatlari tahlil qilinadi, shuningdek, xizmatlarni samarali tashkil etish va boshqarishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Tadqiqot natijalari turli tashkilot shakllarida moliyaviy menejmentning farqlari va o‘ziga xosligini aniqlashga yordam beradi hamda tashkilot rahbarlari va moliya mutaxassislari uchun amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: Moliyaviy menejment, tashkilot, moliyaviy xizmatlar, boshqaruv, moliyaviy barqarorlik, resurslarni boshqarish, strategik rejalashtirish, tashkilot turiga xos xususiyatlar.

Kirish

Moliyaviy menejment har qanday tashkilot faoliyatining samarali ishlashi va moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan boshqaruv funksiyasidir. Bugungi kunda raqobatning kuchayishi va iqtisodiy muhitning murakkablashuvi tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini samarali tashkil etish zaruratini yanada oshirmoqda. Moliyaviy menejmentning asosiy vazifalari – tashkilot resurslarini optimal taqsimlash, moliyaviy risklarni boshqarish, daromad va xarajatlarni nazorat qilish, shuningdek, investitsion faoliyatni samarali yo‘lga qo‘yishdan iborat.

Har bir tashkilot turining o‘ziga xos faoliyati va struktura xususiyatlariga ko‘ra moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etish shakllari ham farqlanadi. Masalan, ishlab chiqarish tashkilotlarida moliyaviy menejment asosan ishlab chiqarish xarajatlari, ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish va investitsion loyihalarni boshqarishga yo‘naltirilsa, xizmat ko‘rsatish tashkilotlarida asosiy e‘tibor xizmatlar rentabelligi, mijozlar bilan moliyaviy munosabatlarni boshqarish va likvidlikni ta‘minlashga qaratiladi. Shu bilan birga, chakana savdo, axborot texnologiyalari yoki transport sohasidagi tashkilotlarda moliyaviy boshqaruvning funksional yo‘nalishlari va ichki nazorat mexanizmlari sezilarli darajada farq qilishi mumkin.

Mazkur maqolada turli turdagi tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi, shuningdek, xizmatlarni samarali boshqarishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari tashkilot rahbarlari va moliya mutaxassislari uchun moliyaviy menejmentni tashkil etishda amaliy tavsiyalar berish imkonini yaratadi hamda tashkilot faoliyatini barqaror va samarali qilishga hissa qo'shadi.

Asosiy qism

Moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etish masalalari iqtisodiyot va boshqaruv fanlarida keng o'rganilgan. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tashkilotlarda moliyaviy menejmentning samarali tashkil etilishi ularning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va resurslardan optimal foydalanishni kafolatlaydi.

Tashkilotlarda moliyaviy menejmentning nazariy asoslarini o'rganish bo'yicha A. Smith, R. Anthony va J. Brigham kabi olimlar moliyaviy boshqaruvning asosiy prinsiplari, funksiyalari va tashkilot strategiyasi bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlarida moliyaviy qaror qabul qilish jarayonida risklarni baholash, likvidlikni ta'minlash va investitsion loyihalarni tahlil qilishning ahamiyati keng yoritilgan.

Shuningdek, O'zbekiston sharoitida moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etish masalalari ham alohida tadqiq etilgan. Masalan, M. Xolboyev va D. Rahmatovning ishlari turli tashkilot turlarida moliyaviy boshqaruv strukturalarini solishtirishga qaratilgan. Ular ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va chakana savdo tashkilotlarida moliyaviy menejmentning funktsional farqlarini aniqlashga alohida e'tibor qaratganlar.

Bundan tashqari, turli ilmiy manbalarda moliyaviy menejment xizmatlarini samarali tashkil etish usullari, jumladan, moliyaviy monitoring, ichki nazorat tizimlari va strategik rejalashtirish metodlari keng yoritilgan. Masalan, H. Fayolning boshqaruv nazariyalari va P. Druckerning tashkilot boshqaruvi bo'yicha ishlari moliyaviy menejmentni tizimli tarzda tashkil etish uchun nazariy asos sifatida xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotda turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilish uchun kompleks tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiyot va boshqaruv fanlaridagi zamonaviy yondashuvlar tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar ishlatilgan:

1. **Analitik metod** – moliyaviy menejment bo'yicha mavjud ilmiy manbalarni tahlil qilish, turli tashkilot turlarida moliyaviy xizmatlarni tashkil etish tajribasini o'rganish.
2. **Taqqoslash metodi** – ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va chakana savdo tashkilotlarida moliyaviy menejmentning struktura va funktsiyalarini solishtirish.

3. **Statistik va moliyaviy tahlil metodlari** – tashkilotlarning moliyaviy hisobotlari, byudjetlar va moliyaviy ko‘rsatkichlari asosida moliyaviy samaradorlikni baholash.

4. **Amaliy kuzatish va intervyu** – tashkilot rahbarlari va moliya bo‘limi xodimlari bilan suhbatlar o‘tkazish orqali moliyaviy menejment xizmatlarining amaliy faoliyati va muammolarini aniqlash.

Tadqiqot obyekti sifatida turli turdagi tashkilotlar (ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, chakana savdo) tanlangan. Bu turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarining farqlarini aniqlash va ularning samarali tashkil etilishining nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganish imkonini berdi.

Shuningdek, tadqiqotda **sistemali yondashuv** qo‘llanilib, moliyaviy menejment xizmatlari tashkilotning umumiy boshqaruv tizimi bilan bog‘liqligi va strategik maqsadlarga erishishdagi roli tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari asosida turli tashkilot turlarida moliyaviy menejmentni optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot natijalari turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ularni samarali boshqarish bo‘yicha muhim ma‘lumotlar berdi. Tadqiqot doirasida ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish va chakana savdo tashkilotlari moliyaviy ko‘rsatkichlar, ichki boshqaruv tizimlari, byudjetlashtirish jarayonlari va moliyaviy qaror qabul qilish mexanizmlari bo‘yicha puxta tahlil qilindi. Shu tahlil asosida moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etishning umumiy xususiyatlari va har bir turdagi tashkilotga xos jihatlari aniqlanib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarining samarali ishlashi ularning ichki strukturasi, faoliyat yo‘nalishi va moliyaviy maqsadlariga bevosita bog‘liq. Ishlab chiqarish tashkilotlarida moliyaviy menejmentning asosiy vazifasi ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va investitsion loyihalarni moliyaviy jihatdan qo‘llab-quvvatlashdan iborat. Ushbu tashkilotlarda moliyaviy rejalashtirish va byudjetlashtirish tizimi ishlab chiqarish jarayonlari bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, moliyaviy qarorlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan. Tadqiqot ko‘rsatdiki, ishlab chiqarish tashkilotlarida moliyaviy risklarni aniqlash va boshqarish mexanizmlari rivojlangan bo‘lib, ular tashkilot barqarorligini saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, moliyaviy hisobotlar va byudjetlar asosida qaror qabul qilish jarayoni ishlab chiqarish jarayonidagi samaradorlikni baholashga imkon beradi va resurslardan optimal foydalanishni ta‘minlaydi.

Xizmat ko‘rsatish tashkilotlarida esa moliyaviy menejmentning o‘ziga xos jihati xizmatlar rentabelligini oshirish va mijozlar bilan moliyaviy munosabatlarni boshqarishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bu tashkilotlarda

moliyaviy monitoring tizimi real vaqt rejimida xizmatlar xarajatlari va daromadlarini nazorat qiladi. Shu bilan birga, likvidlikni ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun ichki nazorat tizimi va audit mexanizmlari faol ishlaydi. Moliyaviy qaror qabul qilish jarayonida ma'lumotlar bazasidan samarali foydalanish va moliyaviy rejalashtirishning zamonaviy usullarini qo'llash xizmat ko'rsatish tashkilotlarida strategik maqsadlarga erishishni ta'minlashga yordam beradi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, xizmat ko'rsatish sohasida moliyaviy menejment xodimlari tashkilot rahbariyati bilan yaqin hamkorlikda ishlashlari zarur, chunki moliyaviy qarorlar bevosita xizmat sifati va mijozlar qoniqishiga ta'sir qiladi.

Chakana savdo tashkilotlarida moliyaviy menejment xizmatlarining o'ziga xosligi sotuv hajmi, zaxiralar va inventarizatsiyani moliyaviy jihatdan nazorat qilish bilan bog'liq. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, chakana savdo tashkilotlarida byudjetlashtirish va xarajatlarni optimallashtirish jarayonlari doimiy monitoring va moliyaviy tahlilga asoslangan. Moliyaviy boshqaruv tizimi tezkor qaror qabul qilishni ta'minlaydi, bu esa savdo faoliyatining samaradorligini oshiradi va moliyaviy oqimlarni nazorat qiladi. Shu bilan birga, tashkilotning moliyaviy hisobotlarini muntazam tahlil qilish orqali xarajatlar va daromadlar balansini saqlash mumkin bo'ladi, bu esa tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini samarali tashkil etish uchun tashkilot turiga, hajmiga va faoliyat yo'nalishiga mos yondashuv zarur. Moliyaviy menejmentni samarali tashkil etish uchun strategik rejalashtirish, byudjetlashtirish, moliyaviy monitoring va ichki nazorat tizimlarining rivojlantirilishi muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, moliyaviy qaror qabul qilish jarayonida zamonaviy texnologiyalar va ma'lumotlar bazalaridan foydalanish moliyaviy samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar tashkilot rahbarlari va moliya bo'limi xodimlariga moliyaviy menejmentni optimallashtirish va tashkilot faoliyatini barqaror va samarali qilishda amaliy yo'l-yo'riqlarni beradi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash va ularni samarali boshqarish bo'yicha muhim xulosalarni beradi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, moliyaviy menejment tashkilot faoliyatining samaradorligini oshirish, resurslardan optimal foydalanish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Turli tashkilotlarda moliyaviy menejmentning funktsional yo'nalishlari va ustuvor vazifalari tashkilot turiga, faoliyat yo'nalishiga va hajmiga bog'liq.

Ishlab chiqarish tashkilotlarida moliyaviy menejment xizmatlari ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni nazorat qilish va investitsion loyihalarni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Xizmat ko'rsatish tashkilotlarida moliyaviy boshqaruv mijozlar bilan moliyaviy munosabatlarni samarali tashkil etish,

xizmatlar rentabelligini oshirish va likvidlikni ta'minlash vazifalariga e'tibor qaratadi. Chakana savdo tashkilotlarida moliyaviy menejment sotuv jarayonlarini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash va inventarizatsiya nazoratini tashkil etishga yo'naltirilgan. Shu bilan birga, barcha tashkilotlarda moliyaviy qaror qabul qilish jarayoni ma'lumotlar bazasiga asoslangan va strategik rejalashtirish bilan uyg'unlashgan bo'lishi muhimdir.

Tadqiqot asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: birinchi navbatda, har bir tashkilot turiga mos moliyaviy menejment strukturasini ishlab chiqish zarur. Bu moliyaviy xizmatlarni samarali tashkil etish va tashkilot resurslaridan optimal foydalanish imkonini beradi. Ikkinchidan, moliyaviy rejalashtirish va byudjetlashtirish jarayonlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida avtomatlashtirish tavsiya etiladi, bu esa moliyaviy nazorat va monitoringni sezilarli darajada takomillashtiradi. Uchinchi tavsiya sifatida moliyaviy risklarni baholash va nazorat qilish tizimini kuchaytirish, ichki audit mexanizmlarini rivojlantirish va moliyaviy hisobotlarni muntazam tahlil qilish ko'rsatildi. To'rtinchidan, moliyaviy qaror qabul qilish jarayonida ma'lumotlardan samarali foydalanish va rahbariyat bilan doimiy aloqada bo'lish moliyaviy menejmentning strategik rolini mustahkamlashga yordam beradi. Natijada, turli tashkilotlarda moliyaviy menejment xizmatlarini tashkil etish va boshqarishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan tavsiyalar tashkilot faoliyatini barqaror va samarali qilishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, tadqiqot tashkilot rahbarlari va moliya bo'limi xodimlariga moliyaviy menejmentni optimallashtirish bo'yicha amaliy yo'lyo'riqlar beradi va turli tashkilot turlarida moliyaviy xizmatlarni tashkil etishning samaradorligini oshirish imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2016). *Financial Management: Theory & Practice*. Cengage Learning.
2. Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). *Management Control Systems*. McGraw-Hill.
3. Fayol, H. (1949). *General and Industrial Management*. Pitman Publishing.
4. Drucker, P. F. (2007). *Management Challenges for the 21st Century*. Harper Business.
5. Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London.
6. Xolboyev, M., & Rahmatov, D. (2020). *O'zbekistonda tashkilotlarda moliyaviy menejment tizimlari*. Tashkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
7. Karimov, O. (2018). *Moliyaviy menejment asoslari*. Tashkent: Moliyaviy bilimlar nashriyoti.